

Гончарова Д.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра Приватного вищого навчального закладу «Деснянський економіко-правовий коледж при Міжрегіональній академії управління персоналом»
Науковий керівник: спеціаліст Приватного вищого навчального закладу «Деснянський економіко-правовий коледж при Міжрегіональній академії управління персоналом», кандидат юридичних наук *Філь І. М.*

ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЩО ВЧИНИЛА ЗЛОЧИН, ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

Дії, спрямовані на затримання злочинця, є суспільно-корисними, оскільки запобігають вчиненню нових злочинів і разом з тим забезпечують здійснення у відношенні його правосуддя. Такі дії є правом громадян і обов'язком службових осіб, правоохоронних органів.

У відповідності до КК України, затримання особи, що вчинила злочин – це самостійна обставина, що виключає злочинність діяння (раніше такі дії розглядалися як учинені в стані необхідної оборони). Та й сьогодні Постанова Пленуму Верховного Суду від 26 квітня 2002 р. № 1 роз'яснює (абз. 4 п. 3), що, за змістом ст. 38 КК України, до необхідної оборони прирівнюються дії, вчинені під час правомірного затримання та до ставлення відповідним органам влади особи, котра вчинила злочин.

На думку, С. Г. Блинської, правомірним затримання буде, якщо насильницькі дії, спрямовані на обмеження волі злочинця для доставляння його до відповідних органів влади, були вимушено викликані необхідністю затримання та відповідали небезпечності вчиненого посягання й обставинам затримання злочинця. Право на затримання злочинця має кожний громадянин, незалежно від того, чи є у нього можливість звернутись за допомогою до представників влади [1, с. 24].

Правомірність дій щодо затримання особи, що вчинила злочин, визначається за ознаками, які можна поділити на ознаки, що відносяться до підстав затримання (наприклад, щодо особи, яка вчинила діяння, що містить усі ознаки складу злочину, безпосередньо після вчинення злочину, для доставляння такої особи до відповідних органів державної влади) та на ті, що визначають дії особи, котра затримує (наприклад, у необхідності застосування насильницьких дій, що вимушено спричиняють шкоду особі, яка ухиляється від затримання, із застосуванням такого способу, без якого затримання неможливе; заподіяння злочинцю шкоди, що відповідає характерові та ступеню тяжкості вчиненого ним діяння, його особі, обставинам затримання; недопущення перевищення меж, достатніх для затримання.

Незважаючи на те, що заподіяння шкоди є єдиною можливістю усунути небезпеку, як і при крайній необхідності (ст. 39 КК України), у процесі затримання можливо заподіяти шкоду особі, котру затримують, більш тяжку, ніж та, що вона її заподіяла [2, с. 181]. У такому разі мова йде про перевищення меж затримання злочинця, що визнається як умисне заподіяння особі, яка вчинила злочин, тяжкої шкоди, що явно не відповідає небезпечності посягання чи обставинам затримання (ч. 2 ст. 38 КК України).

У кримінальному праві, існують три види перевищення меж затримання: якщо при затриманні особи, яка вчинила злочин, застосовуються заходи затримання, поєднані із заподіянням тяжкої шкоди, що значно перевищує суспільну небезпечність злочину; якщо при затриманні особи, що вчинила злочин, незважаючи на можливість завдання їй незначної шкоди, було завідомо завдано тяжкої шкоди; якщо ні характер скоєного злочину, ні обставини затримання не викликали необхідності заподіяння тяжкої шкоди особі, винній у вчиненні злочину, та, незважаючи на це, такої шкоди їй було завдано.

Перевищення заходів, необхідних для затримання особи, що вчинила злочин, має як наслідок кримінальну відповідальність лише в разі умисного вбивства (ст. 118 КК України) та спричинення тяжких тілесних ушкоджень (ст. 124 КК України). Нанесення злочинцю фізичної шкоди після його затримання кваліфікується як умисний злочин на загальних підставах. Якщо затримується невинувата у вчиненні злочину особа, за умов, коли обставини давали достатні підстави вважати, що затримується злочинець, через відсутність вини, особа, котра справді помилялася, не підлягає кримінальній відповідальності.

Затримання злочинця від необхідної оборони відрізняється метою та характером поведінки осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння. Мета необхідної оборони відвернення чи припинення посягання, а мета затримання злочинця – доставляння його до відповідних органів влади. При необхідній обороні особа, що посягає, активно реалізує свій умисел, спрямований на завдання шкоди правоохоронюваним інтересам, а при затриманні злочинця особа ухиляється від виконання обов'язку нести відповідальність за вчинення. Якщо при цьому вона чинить опір тим, хто затримує, то її дії переростають у суспільно небезпечне посягання, внаслідок якого виникає право на необхідну оборону.

Також зазначимо, що кримінально-правове затримання тісно пов'язане з кримінально-процесуальним затриманням, і те, й інше не може бути відірване одне від одного, тому що це загрожує серйозними порушеннями законності і не можна виправдати затримання без наявності кримінально-процесуальних підстав. Однак між цими поняттями затримання не можна ставити знак рівності [2, с. 181]. Кримінально-правове затримання передбачає фактичне затримання особи, що вчинила злочин, співробітниками міліції, інших органів, уповноважених здійснити це затримання, а також громадянами з імовірністю можливого заподіяння

шкоди особі, що вчинила злочин. У цьому випадку виникає необхідність кримінально-правової оцінки на підставі ст.38 КК України. Кримінально-процесуальне затримання є документальним оформленням затримання особи, що вчинила злочин, і проводиться спеціально уповноваженими службовими особами дізнання чи слідства. У ряді випадків підстави кримінально-правового затримання можуть збігатися з підставами кримінально-процесуального затримання. В основу розмежування кримінально-процесуальних та кримінально-правових дій по затриманню осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів чи інших правопорушень, автор пропонує покласти, по-перше, норми матеріального права, за порушення яких затримується правопорушник, по-друге, те, яким органом він затримується – органом (суб'єктом) кримінально-процесуальної або адміністративної юрисдикції, громадянами, працівниками правоохоронних органів [2, с. 181].

За дослідженнями С. Г. Блинської, аналізуючи механізм правового регулювання затримання особи, що вчинила злочин, як обставини, що виключає злочинність діяння, спірним є питання чи відноситься ця норма до числа заохочувальних [2, с. 181–182]. На думку цього автора норма кримінального закону, що регулює затримання особи, що вчинила злочин, має заохочувальний характер, суть якого полягає в тому, що за правомірні дії суб'єкта виникають сприятливі наслідки і який міститься в застосуванні кримінально-правового заохочення – виключення кримінальної відповідальності за заподіяння шкоди при затриманні особи, що вчинила злочин, за умови її правомірності [2, с. 182].

Аналіз проблеми затримання особи, що вчинила злочин, як обставини, що виключає злочинність діяння, слід робити виходячи із загальних положень кримінального права. Приведені недоліки нормативної регламентації норми про затримання особи, неузгодженість Постанов Пленуму Верховного Суду України щодо цього питання, які й досі прирівнюють затримання особи, що вчинила злочин до необхідної оборони за правовими наслідками. Відсутність безпосереднього нападу, що є обов'язковою ознакою необхідної оборони, визначає самостійність правової природи норми про затримання особи, що вчинила злочин. Тому механічне перенесення правил про необхідну оборону на інститут затримання злочинця видається не виправданим і недоцільним.

Таким чином, більш чітко потрібно втілювати принцип відповідності характеру і тяжкості скоєного злочину і заподіяної шкоди злочинцю при його затриманні, особливо в тих випадках, коли затримуваний злочинець не чинить опору, пов'язаного з використанням насильства. При наявності останньої обставини вступає в дію правило про необхідну оборону з усіма властивими ознаками. Безумовно, втрата чинності Постанови ПВСУ № 4 від 28 червня 1991 року «Про практику застосування судами законодавства, яке забезпечує право на необхідну оборону від суспільно небезпечних посягань» на підставі Постанови ПВСУ №1 від 26 квітня 2002 року «Про судову

практику у справах про необхідну оборону» є корисним кроком на шляху вдосконалення кримінально-правового регулювання необхідної оборони, але зазначена Постанова ПВСУ не заповнює прогалини по вдосконаленню законодавства про затримання особи, що вчинила злочин та практики його застосування, більш того, продовжує за правовими наслідками прирівнювати ці дії до необхідної оборони. Це вказує на необхідність прийняття окремої самостійної Постанови ПВСУ, спеціально присвяченої наведеним актуальним проблемам саме затримання особи, що вчинила злочин, роз'ясненню вихідних положень, питанням кваліфікації та правовим наслідкам при заподіянні шкоди охоронюваним законом інтересам.

Список використаних джерел

1. Блинська С. Г. Обставини, що виключають злочинність діяння в зарубіжному та українському законодавствах (продовження). *Міліція України*. 2003. № 8. С. 24–26.

2. Блинська С. Г. Сутність кримінально-правового затримання особи, що вчинила злочин, як обставини, що виключає злочинність діяння. *Забезпечення прав людини та громадянина в умовах політичної та правової системи України* : тези доповідей наук.-практ. конф. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. С. 181–183.

Бабій Н. Р.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник: старший науковий
співробітник наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності ННІ № 1 Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук **Бурак М. В.**

ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ПОТЕРПІЛИМ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Проблема торгівлі людьми для українського суспільства не є новою. Щороку за статтею 149 Кримінального кодексу України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини» органами Національної поліції відкриваються сотні кримінальних проваджень, засуджуються десятки громадян за злочинні дії, пов'язані із вербуванням, перевезенням та експлуатацією праці або сексуальною експлуатацією громадян. Чимало осіб визнаються потерпілими від торгівлі людьми, проте далеко не всі потерпілі заявляють позов на відшкодування матеріальної та моральної шкоди і ще менша частина отримує реальну компенсацію від торгівців людьми.